

2 juni, Utrecht Stadsschouwburg (Blauwe Zaal), 20.30 uur

3 juni, Amsterdam Concertgebouw, 20.15 uur

4 juni, Den Haag Diligentia, 20.15 uur

5 juni, Rotterdam De Doelen, 20.15 uur

Gisela May

zingt liederen op tekst van Bertolt Brecht*

Erich Kästner**

en Kurt Tucholsky***

Ankündigung einer Chansonette** (May)

Bilbao-song* (Weill)

Surabaya-Johnny* (Weill)

Ballade vom Förster und der schönen Gräfin* (Dessau)

Lied der liebenden Witwe* (Krtschil)

Das Lied von der Wolke der Nacht* (Medet)

Das Lied vom Tod der Anna Gewölkegesicht* (Krtschil)

Augen in der Grossstadt*** (Fischer)

Sie zu ihm*** (Wilhelm)

Wenn eena jeborn wird*** (Wilhelm)

Wenn eena dot is*** (Krtschil)

Lamento*** (Wilhelm)

Danach*** (Krtschil)

Das Leibregiment*** (Heymann)

Lied von der belebenden Wirkung des Geldes* (Eisler)

Lied eines Freudenmädchens* (Eisler)

Kuppellied* (Eisler)

Das Leben ohne Zeitverlust** (Grund)

Sachliche Romanze** (Krtschil)

Kleines Solo** (Niessen)

Lied, genannt zur selben Stunde** (Kuhl)

Klassenzusammenkunft** (Meyer)

Das Lied vom kleinen Mann** (Hank)

Ballade vom Weib und dem Soldaten* (Eisler)

Lied vom Weib des Nazisoldaten* (Eisler)

Der Graben*** (Eisler)

Bertolt Brecht

Als Brecht in 1948 zijn theoreties hoofdwerk 'Kleines Organon für das Theater' schrijft, is dat de neerslag van een studie op zowel dramaturgies als maatschappelijk gebied, die begon in 1922 met de première van 'Trommelen in der Nacht' en die vooral weerklink heeft gevonden vanaf 1928, het jaar van de 'Dreigroschenoper'.

Brecht was de zoon van een papierfabrikant en werd geboren in 1898. Hij studeerde medicijnen en was soldaat in het laatste jaar van de 1e wereldoorlog. In die tijd reeds getuigt een venijnige pen van een diep-gewortelde haat tegen de oorlog en vooral haar veroorzakers. Hij werd lid van de onafhankelijke socialistiese partij en ontdekte de mogelijkheden van zijn kunst als wapen in de politieke strijd. Samen met Piscator en Reinhardt maakt hij zeer strijdbare voorstellingen. Als op 28 januari 1933 zijn stuk 'Die Massnahme' onderbroken wordt en 'Die heilige Johanna von den Schlachthöfe' verboden wordt door

de fascisten, verlaat hij Duitsland. Twee dagen later komt Hitler aan de macht. Na enige omzwervingen komt hij uiteindelijk in Amerika terecht. Maar zo gauw als in Amerika Mc Carthy's kommunistenjacht begint verlaat hij de Verenigde Staten en vestigt zich voorgoed in de DDR. Hij krijgt hier de beschikking over het Berliner Ensemble in het Theater am Schiffbauerdamm. Met dit gezelschap kan hij zich geheel toeleggen op de epiese speelwijze. Deze akteertechniek, neergelegd in Das Kleine Organon, heeft tot doel de toeschouwer te aktiveren, door een niet traditionele speelwijze. De ban van het toneel wordt doorbroken met schokeffecten—vervreemdingseffecten. De akteur identificeert zich niet meer, maar demonstreert. Deze wijze van spelen is vooral belangrijk als middel tot maatschappelijke bewustwording en stimuleert zowel de akteur als de toeschouwer tot het maken van een politieke keuze. Een van de vele vervreemdingseffecten is het uit de rol stappen van de akteur en het zingen van een lied, meestal gaat hier dan nog een verklaring van het lied aan vooraf. Ook bij de muziek moest de dienende rol vervangen worden door een verzelfstanding van het medium. De muziek diende een standpunt in te nemen en de tekst als basis te hebben. Kenmerkend voor deze muziktrant is het *niet* bedwelmende, opwekkende karakter ervan.

Kurt Weill maakte voor het eerst muziek in deze trant bij een aantal bestaande songs, in opdracht van Brecht, voor de Baden Badener Musikfestwoche van 1927. Weill had tot dan toe nogal gekompliceerde, hoofdzakelijk psychologiserende muziek geschreven. Toen hij in deze Badener komposities min of meer banale songteksten opnam, brak hij openlijk met het hardnekkig vooroordeel van de serieuze komponisten, dat slechts verheven teksten voor toonzetting in aanmerking kwamen. Deze verzelfstandigde muziek noemt Brecht gestiese muziek (naar analogie van zijn nieuwe akteerwijze) ze wordt duidelijk door middel van verklaringen die het maatschappelijk doel van de vernieuwingen aangeven. Met de 'Dreigroschenoper' kwam voor Weill de grote doorbraak naar het nieuwe komponeren. Samen met Brecht schreef hij ook nog 'Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny' en de muziek bij de leerstukken 'Der Jasager' en 'Ozeanflug'.

Hanns Eisler leerde Brecht kennen in de tweede helft van de twintiger jaren. Hij heeft dan al een zeer strijdbaar leven achter zich, dat hij begon als een van de briljantste leerlingen van Schönberg en steeds meer in dienst was gaan stellen van de arbeidersbeweging. Hij was in 1924 lid van de kommunistiese partij van Duitsland geworden en was evenals Brecht tot de konklusie gekomen dat de burgerlijke kunsten slechts hun hoogtepunt konden bereiken in een kapitalistiese maatschappij. Aansluitend op de traditie van het arbeiderslied schrijft hij een nieuwe muziek met een agitatories karakter. Zijn 'Kampflieder' worden overal ter wereld door de werkende klasse gezongen. In zijn compositoriese praktijk komt Eisler tot de konklusie: een verandering van het concert is

niet mogelijk zonder medewerking van het woord. Alleen het woord kan het concert in een politieke meeting doen veranderen! En op dit punt ontmoetten de ideeën van Eisler en Brecht elkaar, hetgeen leidde tot 'Die Massnahme', een hoogtepunt in zowel Eislers agitatorische compositietechniek als Brechts leerstuk dramaturgie.

Al eerder heeft hun samenwerking resultaten opgeleverd: de film 'Kuhle Wampe' en het toneelstuk 'Die Mutter'.

Ook Eisler moet vluchten als de fascistiese horden de diktatuur in Duitsland instellen. Hij is te vinden overal ter wereld waar de internationale proletarische strijd zich afspeelt. In 1937 schrijft hij een van zijn grootste en belangrijkste werken de 'Deutsche Symfonie'.

Eisler merkt er zelf over op: 'Ik heb de Deutsche Symfonie voor vierhonderd koorzangers geschreven en Brecht schreef de 'Kaukasiese Krijtkring', werken die men slechts kan uitvoeren als het proletariaat de macht in handen heeft'.

Ook Eisler wijkt uit naar Amerika. Evenals Brecht moet ook hij zich verantwoorden voor Mc Carthy's tribunaal over zijn kommuniste. Hij loopt er enige gevangenisstraf bij op. Na een groots kunstenaarsprotest laat men hem vrij. In 1950 vestigt hij zich in de DDR om opnieuw zijn werk in dienst van de klassenstrijd te stellen.

Hanns Eisler over polyphonie:

'Vier Leute schreien miteinander, um den Hörer davon zu überzeugen, dass sie absolut nichts zu sagen haben'.

Gisela May is vooral bekend geworden als 'first lady van het politieke lied'. Ze noemt zichzelf echter liever zingend toneelspeelster en is altijd verbonden geweest aan een gezelschap.

Ze startte haar carrière met enige jaren te spelen in kleinere groepen en kwam in 1951 naar Berlijn om er te gaan werken bij het Deutsche Theater. Sinds 1961 is zij verbonden aan het Berliner Ensemble.

Haar tweede carrière begon na een ontmoeting met Hanns Eisler die haar had zien optreden in een Brecht-matinee. Sindsdien heeft zij zich naast haar werk als actrice met grote zorg ontwikkeld als diseuse, met de nadruk op het kritiese repertoire.

Vergnügungen

Der erste Blick aus dem Fenster am Morgen
 Das wiedergefundene alte Buch
 Begeisterte Gesichter
 Schnee, der Wechsel der Jahreszeiten
 Die Zeitung
 Der Hund
 Die Dialektik
 Duschen, Schwimmen
 Alte Musik
 Bequeme Schuhe
 Begreifen
 Neue Musik
 Schreiben, Pflanzen
 Reisen
 Singen
 Freundlich sein.

B. Brecht 1954

Kurt Tucholsky

Tijdens zijn gymnasiumtijd al publiceerde de in 1890 geboren Kurt Tucholsky zijn eerste schotschrift tegen de Duitse Keizer. Ongelukkigerwijs diende hij toch onder deze keizer als soldaat in de 1e wereldoorlog in Roemenië. Maar gemotiveerder en duidelijker dan ooit vatte hij in 1919 de schrijfarbeid weer op en het waren vooral de zeer rotte plekken van de Weimarerpubliek die de gal leverden om zijn pen in te dopen. Onder vele pseudoniemen: Peter Panter, Theobald Tiger, Ignaz Wrobel, Kaspar Hauser en zijn eigen naam gaat hij het onverbeterlijke Duitse Volk van de twintiger jaren te lijf. Hij noemt het: 'Een natie van bierdrinkers, dienstknechten, dienstplichtigen en dienstbaren' en hij verklaart: 'Wij hebben het recht Duitsland te haten... omdat wij het liefhebben'. In 1924 verhuist hij naar het vrijere Parijs en werkt als correspondent van verschillende linkse bladen. Na een korte terugkeer in zijn vaderland vlucht hij in 1929 voor het opkomend Nazisme naar Zweden. In 1933 worden zijn boeken in het openbaar verbrand. Op 21 december 1935 pleegt hij zelfmoord omdat hij niet langer kan verdragen te zien hoe Duitsland precies zoals hij het voorspeld heeft naar de haaien gaat. In 1955 zegt George Grosz in een herdenkingsrede: 'Tucholsky blikte in de toekomst. En die was zo huiveringwekkend dat hij verkoos hem niet mee te maken. Vandaag is hij weer opgestaan: nog op tijd?'

Erich Kästner's opvoeding in oud-Duitse traditie, onbarmhartig gedruild op kostschool en in het leger, vormde in combinatie met zijn speelse geest een uitstekende inktpot voor zijn vlijmscherpe kritiese pen. Door de inflatie gedwongen moet hij naast zijn studie een baan nemen. Hij wordt medewerker en later redakteur van het Leipziger Tageblatt, waar hij al spoedig gevreesd is als toneelcriticus en bekend wordt door ironische stukjes en satiriese verzen. In 1927 wordt hij op staande voet ontslagen vanwege een eroties vers, al is het niet de erotiek die gelaakt wordt maar de parodie op Beethoven, wiens 100e sterfdag herdacht wordt. En dat is niet minder dan heiligschennis!

Kästner gaat naar Berlijn en ontwikkelt zich als allround schrijver. Vooral het in 1930 geschreven 'Emiel en de detectives' is (ook in Nederland) een succesvol kinderboek.

Als in 1933 de Rijksdag in vlammen opgaat keert Kästner uit Zwitserland terug naar zijn vaderland om van nabij de ondergang mee te maken. Hij stond erbij toen ook zijn boeken verbrand werden en onderging de vernedering van een schrijf- en later publikatieverbod. Ondanks vele moeilijkheden met de Gestapo brengt hij het er levend vanaf. Door de in ballingschap gegane schrijvers wordt hem echter kwalijk genomen dat hij gebleven is, maar er is geen enkele twijfel mogelijk aan zijn integriteit.

In 1945 sticht hij in München het eerste naoorlogse kabaret 'Schaubude'. In 1957 ontvangt hij de Büchnerprijs en houdt zijn beroemd geworden rede: 'Over het verbranden van boeken'. Als hij verwijten krijgt over de scherpte van zijn kritiek op het naoorlogse Duitsland antwoordt hij: 'het is beter dat de schrijvers de burgers op tijd schrik aanjagen, dan dat het luchtalarm het te laat doet'.

U

U Heeft den lipstand van oe en den tongstand van ie. De lippen mogen, evenals bij oe, niet te strak gespannen worden.

ü: als in 'dun' heeft den lipstand van ö en den tongstand van i. Daar bij de vorming der ü de lucht zoowel door de gedeeltelijke afsluiting der lippen als door het bollen der tong tegenstand ondervindt, zoekt zij een uitweg door den neus, (bovenkaak- en neusresonans).

De ü is te beschouwen als een overgang tusschen vocaal en consonant, waarom wij, wanneer een woord niet met een consonant begint, goed doen voor de vocaal een onhoorbare ü te plaatsen. 'Aida' zinge men dus als 'üAida', enz. Hierdoor vermijden wij den 'glottisslag'.

V

V Wordt gevormd door de bovensnijntanden op de onderlip te plaatsen en daar tusschen een weinig lucht te blazen.

Blazen wij sterk dan klinkt de opvolgende vocaal te week en drijven wij bovendien het strottenhoofd naar omhoog. Hoe krachtiger wij de onderlip van de boventanden afstooten, des te voller en schooner klinkt de opvolgende vocaal. Een groote fout is het, lucht af te geven, voor de sluiting plaats vindt.